

Şâfiî Mezhebinin İkinci Kurucu İsmi Büveytî'nin Hayatı, İlmî Şahsiyeti ve Zühd Anlayışı

*Life, Scholarly Personality and the Zuhd Understanding
of Büveytî, the Second Founder of the Shafi'i School*

Dr. Öğr. Üyesi
Eyyup AKDAĞ

Kastamonu Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Tasavvuf Anabilim Dalı
Kastamonu University, Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Sciences, Department of Sufism
ORCID: 0000-0002-1173-323X
eyyupakdag5@hotmail.com

MAKALE BİLGİSİ / ARTICLE INFORMATION

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 23 Mart/March 2022

Kabul Tarihi / Date Accepted: 09 Haziran/June 2022

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran/June 2022

Yayın Dönemi / Publication Period: Haziran/June

DOI: 10.46231/sufiyye.1092130

Etik Beyan

Ethical Statement:

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Eyyup AKDAĞ).

Lisans Bilgisi

Licence Information:

Bu çalışma, Creative Commons Atf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) ile lisanslanmıştır/This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY NC).

İntihal

Plagiarism:

Bu makale, Turnitin yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir/This article has been scanned by Turnitin. No plagiarism detected.

Yayıncı

Publisher:

Kalem Eğitim Kültür Akademi Derneği/
Kalem Education Culture Academy
Association

Atıf / Cite as

Akdağ, Eyyup. "Şâfiî Mezhebinin İkinci Kurucu İsmi Büveytî'nin Hayatı, İlmî Şahsiyeti ve Zühd Anlayışı". *Sufiyye* 12 (Haziran/June 2022), 105-130.

Öz

Büveytî, İmâm Şâfiî'nin ilmî ve manevî neşvesine sahip, en seçkin talebelerinden birisidir. İmâm Şâfiî'nin bizzat kendisi vefatına yakın bir zamanda, Büveytî'yi halkanın başına geçirmiş ve yerine halef bıraktığını tüm talebelerine ilan etmiştir. Bu manada Büveytî, İmâm Şâfiî'den sonra mezhepte ikinci kurucu isim olarak kabul edilir. İmâm Şâfiî, makamına tayin ettiği Büveytî'nin riyâsetini kabul etmeyecek talebelerin de bir an önce halkayı terk etmelerini istemiştir. İmâm Şâfiî, bu tercihinde Büveytî'nin ilminin büyüklüğünü dikkate aldığı gibi zühd, vera', zikir konularındaki hassasiyetini ve ibadete düşkün, sâlih kişiliğini de dikkate almıştır. İmâm Şâfiî'nin vefatından sonra Büveytî, mezhepte tek söz sahibi olmuş ve Şâfiî uleması onun eliyle yetişmiştir. Büveytî'nin tedrisinde yetişen Şâfiî uleması kısa bir zaman içinde mezhebi başta Buhârâ olmak üzere geniş bir coğrafyaya taşımışlardır. Büveytî, ömrünün son döneminde "Mihne" olaylarında sorgulanmış ve Kur'ân'ın mahlûk olduğu görüşünü kabul etmediği için ağır işkencelere maruz kalmış ve bu sebepten dolayı da vefat etmiştir. Sûfiler, tarihi süreç dikkate alındığında Şâfiî mezhebine her zaman sıcak ilgi duymuşlardır. Sûfilerin, Şâfilîğe sıcak ilgilerinde bu mezhebin usûl ve furû' konusundaki yaklaşımları etkili olduğu gibi mezhebin önemli isimlerinin zühd anlayışları, tasavvufî tutum ve davranışları da etkili olmuştur. Bu manada mezhepte ikinci kurucu isim olan Büveytî, zühd anlayışı ve sûfilere karşı sıcak tavrı ile öne çıkmış önemli bir şahsiyettir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Büveytî, Şâfiî, Mihne, Halku'l-Kur'ân, Zühd.

Abstract

Büveytî is considered the second founder of the Shafi'i madhhab after Imam Shafi'i himself. He was one of the most distinguished student of Imam Shafi'i with scholarly and spiritual joy. Imam Shafi'i himself appointed Büveytî as the head of the circle and announced to all his students that he would be his successor. For this reason, Büveytî is accepted as the second founding name in the madhhab after Imam Shafi'i. Imam Shafi'i also wanted the students who would not accept the leadership of Büveytî, whom he appointed to his office, to leave the circle as soon as possible. Imam Shafi'i paid attention to the vastness of Buwayti's knowledge, as well as his sensitivity about zuhd, wara', dhikr, and his devoted and righteous personality. After the death of Imam Shafi'i, Büveytî became the only authority within the school and Shafi'i scholars were educated by him. Shafi'i ulama who studied alongside Buwayti expanded the madhhab to a vast area, especially Buhârâ, in a short time. Büveytî was questioned in the "Mihna" events and died in prison after being subjected to severe punishment and torture for a long time because he did not accept the createdness of the Qur'an. Sufis have always had a warm interest in the Shafi'i madhhab, considering the historical process. The approaches of this madhhab on usûl and furû' were influential in the warm interest of the Sufis in Shafism, as well as the zuhd understanding, mystical attitudes and behaviors of the important figures of the sect. In this sense, Büveytî, who is the second founding name of the sect, is an important person who came to the fore with his understanding of asceticism and his warm attitude towards the Sufis.

Keywords: Sufism, Büveytî, Shafi'i, Mihna, Khalaq al-Qur'an, Zuhd.

Giriş

Şâfiî mezhebinin ilk nüveleri, mezhebin kurucusu İmâm Şâfiî (ö. 204/820) tarafından ilk önce Irak, daha sonra intikal ettiği ve ömrünün yaklaşık son beş yılını geçirdiği Mısır'da atılmıştır. Mısır'da kök salmaya başlayan bu mezhep daha sonra¹ Büveytî eliyle yetiştirilen ulemâ kanalıyla Ortadoğu, Horasan ve Endonezya'yı içine alan büyük bir İslâm coğrafyasına yayılmıştır. İbn Kesîr ve İbnü'l-Mülakkin gibi bazı müellifler Şâfiî mezhebini Buhârâ'ya taşıyan ilk kişinin Büveytî olduğunu ifade etmektedirler. Eserlerinde kaydettikleri bilgiye göre Büveytî, İmâm Şâfiî'nin kitaplarını Buhârâ'ya taşımış ve yöre halkına İmâm Şâfiî'nin faziletini, mezhebin usûl ve furû' konularındaki görüş ve düşüncelerini nakletmiştir.²

Büveytî ve diğer Şâfiî ulemasının gayretleriyle Şâfiî mezhebi, Güney Mısır, Hicaz, Güney Arabistan, Afrika ve Asya'nın güneydoğusunda otoritesini sağlamlaştırmış ve İslâm coğrafyasında hâkim bir mezhep hâline gelerek fikhî mezhepler arasında müntesiplerinin çokluğu bakımından zirve konumuna yükselmiştir. Osmanlı öncesine kadar da bu zirve konumunu hep devam ettirmiştir.³

Temelleri Mısır'da atılan ve kısa bir süre içinde geniş bir coğrafyaya yayılan Şâfiî mezhebi, halk ve ulema zümresinde olduğu gibi sûfî zümresinde de yoğun bir ilgiye mazhar olmuştur. Sûfiler bu mezhebe diğer mezheplere nazaran daha çok rağbet göstermişlerdir. Bazı eserlerde Osmanlı öncesine kadar tarihî süreçte alındığında sûfilerin çoğunluğunun Şâfiî olduğu belirtilmektedir.⁴ *Esrâru't-tevhîd* adlı eserde

1 Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn el-Beyhakî, *Menâkıbü's-Şâfiî*, thk. es-Seyyid Ahmed Sakar (Kahire: Mektebetü Dâri't-Türâs, 1390/1970), 2/338; Abdurrahman b. Hasan Habenneke, *el-Hadâratü'l-İslâmiyye* (Dimeşk: Dârü'l-Kalem, 1418/1998), 516; Musa Kazım Bakır, *Horasan Şâfilîği ve Râfiî* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019), 11; Eymen b. Nâsir b. Nâyif es-Selâyeme, *Muhtasarü'l-Büveytî li'l-İmâm Ebû Yakûb Yûsuf b. Yahyâ el-Büveytî* (Medîne: el-Câmi'atü'l-İslâmiyye, Külliyyetü's-Şerî'a, Yüksek Lisans Tezi, 1421/2000), 14.

2 Ebû'l-Fidâ İsmail b. Ömer b. Kesîr, *et-Tekmil fi'l-cerh ve't-ta'dil*, thk. Şâdi b. Muhammed (Yemen: Merkezü'n-Nu'mân, 1432/2011), 2/466; Ebû Hafs Sirâcüddin Ömer b. Alî b. Ahmed İbnü'l-Mülakkin, *el-'Akdü'l-mezheb fi tabakâti hamaleti'l-mezheb*, thk. Eymen Nasr el-Ezherî, Seyyid Mehenî (Beyrût: Dârü'l-kütübü'l-ilmîyye, 1417/1997), 1/24.

3 Mehmet Kalaycı, *Tarihsel Süreçte Eşarilik Maturidilik İlişkisi* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017), 100.

4Kalaycı, *Tarihsel Süreçte Eşarilik Maturidilik İlişkisi*, 105.

bu hususu teyit edecek bilgiler bulmak mümkündür. Eserin müellifi Muhammed b. Münevver (ö. 574/1178), İmâm Şâfiî zamanından başlayarak kendi zamanına kadar gelen tüm meşâyihın Şâfiî olduğunu ifade etmektedir. İbn Münevver, bu iddialı cümlesini daha ileriye götürerek, tasavvuf yoluna girmeden önce başka bir mezhebe mensup olan kimse-lerin, sûfi zümresine dâhil olduklarında eski mezheplerini terk ederek Şâfiî mezhebine yöneldiklerini savunmuştur.⁵

İbn Münevver, bu sözleriyle sadece bir tespit yaptığını diğer mezheplere özellikle de Hanefilere karşı bir kusur isnadında bulunma arzusunun olmadığını belirtmektedir. Esasında İbn Münevver, Ebû Hanîfe'nin ilminin büyüklüğünü ve zühdünü takdir eden bir kimsedir. İbn Münevver'e göre meşâyih ve sûfi çevrelerin Şâfiî mezhebini tercih etmelerindeki ana etken "nefsi zelil kılma" hassasiyetine dayanır. Bu bağlamda sûfilerin önemsedikleri nefsi zelil kılma yani tezkiye-i nefis hassasiyeti ile Şâfiî mezhebinde var olan ince eleyip sık dokuma, darlık ve zorluk hassasiyetleri örtüşmektedir. Bu örtüşmeden dolayı da sûfiler, mezhepler arasında daha çok Şâfiliği tercih etmişlerdir.⁶

İbn Münevver'in istisna getirmeden tüm sûfilerin, Şâfiî mezhebine mensup olduklarına dair bu iddialı cümlelerini, sadece kendisinin mülakî olduğu Şâfiî-sûfi çevreleri için doğru kabul etmek gerekir. Çünkü tüm sûfileri, Şâfiî mezhebi müntesibi saymak vakıya uygun değildir. Her ne kadar İbn Münevver'in genelleyci ifadesi kabul edilmese de sûfiler nezdinde Şâfiliğin yaygın bir mezhep olduğunu da göz ardı etmemek gerekir. Hatta tasavvufun müstakil bir ilim dalı haline gelmesine katkı yapan etkili kalemlere bakıldığında Şâfiliğin hâkim bir mezhep olduğu açıkça görülmektedir. Bu bağlamda; İbn Hafîf Şîrâzî (ö. 371/982), Ebû Nasr Serrâc (ö. 378/988), Ebû Abdurrahman Sülemî (ö. 412/1021), Ebû İshâk Kâzerûnî (ö. 426/1035), Ebû Nu'aym İsfehânî (ö. 430/1038), Abdülkerim Kuşeyrî (ö. 465/1072) ve İmam Gazzâlî (ö. 505/1111) gibi müellifleri hatırlatmak gerekir.⁷

Sûfilerin, Şâfiliğe yakın ve sıcak ilgi duymalarında, Şâfiliğin dinî ahkâm boyutunda ince eleyip sık dokuma tavrı, hadis konusundaki hassasiyeti

5 Muhammed b. Münevver, *Tevhidin Sırları*, haz. Süleyman Uludağ (İstanbul: DergâhYayımları, 2016), 55.

6 İbn Münevver, *Tevhidin Sırları*, 56-57.

7 Kalaycı, *Tarihsel Süreçte Eşarilik Maturidilik İlişkisi*, 106.

ve Şâfiî ulemasının yetiştirildiği Nizâmiyye medreselerinin etkili rolünü ve bunların dışında da birçok sebep saymak mümkündür. Pek çok sebepler arasında mezhebin kurucu ismi İmâm Şâfiî'nin zühd ve tasavvufî yaklaşımlarının etkisini de hatırlatmak yerinde olacaktır. İmâm Şâfiî, tasavvufa mensup şahısların çokça üzerinde durduğu ibadete düşkünlük, zühd, takvâ, vera', cömertlik, muhabbetullah ve marifetullah gibi vasıflara fazlasıyla sahip bir şahıstır. İmâm Şâfiî, Müslim el-Havvâs (ö.?), Şeybân er-Râî (ö.?), Abdullah b. Mübârek ve Fudayl b. 'Iyâd gibi birçok sûfi şahıstan etkilenmiş ve onların ilim meclislerinden istifade etmiştir.⁸

İmâm Şâfiî'nin vefatından sonra ise halkanın başına Büveytî geçmiştir. Büveytî, İmâm Şâfiî'nin ilmî ve manevî neşvesine sahip mezhebin teşekkül sürecinden en büyük ikinci ismidir. O, zühd ve takvâ hayatını tercih etmiş, Rabbânî büyük bir imâmdır.⁹ İlim halkasında tahsil gören Şâfiî uleması Büveytî'nin bu hassasiyetleriyle yetişmişlerdir. Sûfîlerin, Şâfiî mezhebinin yoğun bir şekilde tercih etmelerinde Büveytî'nin zühd anlayışı ve halku'l-Kur'ân konusunda gösterdiği tavrın da etkili olduğunu düşünmek gerekir. Bu makalede Büveytî'nin hayatı, ilmî şahsiyeti ve zühd anlayışının ortaya konulması amaçlanmıştır. Büveytî'nin fıkha ait görüş ve içtihatlarının geniş çapta incelenmesi ise bu makalenin konusu değildir.

1. Büveytî'nin Hayatı ve Mihne Olaylarındaki Tavrı

1.1. Büveytî'nin Hayatı

Künyesi Ebû Yakûb, ismi Yûsuf b. Yahyâ, nisbesi ise el-Büveytî'dir. Bu nisbe ile bilinir ve meşhur olmuştur. Nisbesi olan Büveyt, Mısır'ın güneyinde Bûsır Kûraydis yakınında yer alan bir köy ismidir. Bir diğer nisbesi ise "Kureyşî"dir.¹⁰ Bu nisbeden Büveytî'nin de üstadı İmâm Şâfiî gibi Kureyş kabilesine mensup olduğunu hatırlatmak gerekir.

8 Eyyup Akdağ, "İmâm Şâfiî'nin Tasavvufî Yaklaşımları", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 43 (Haziran 2020), 183-208.

9 Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân*, 1/513.

10 Ebü'l-Ferec Muhammed b. İshâk İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, thk. İbrâhim Ramazân (Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1417/1997), 262; Ebü 'Amr Osmân b. Abdurrahman İbnü's-Salâh, *Tabakâtü'l-fukahâi's-Şâfi'iyye*, thk. Muhyiddîn Ali Necîb (Beyrût: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1992), 2/681; Ebü Abdullâh Şihâbüddîn Yâkût b. Abdullâh el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân* (Beyrût: Dâru Sâdir, 1995), 1/82,513; Ebü'l-Hasen Ali b. Ebî'l-Kerem el-Cezerî İbnü'l-Esîr, *el-Lübâb fi*

Kaynaklarda Büveytî'nin doğumu hakkında hiçbir bilgi yer almamaktadır. Bu manada doğum yılı konusunda net bir tarih söylemek mümkün değildir. Sadece vefat ettiğinde yaşının büyük olduğuna dair bazı kayıtlar mevcuttur. Ancak *Menâkıbü'ş-Şâfiî* adlı eserde Büveytî'nin, Müzenî'yi kastederek “zayıf bir çocuktu” şeklinde bir ifadesi yer almaktadır. Bu ifadeden Büveytî'nin, Müzenî'den daha önce doğduğu ve yaşça büyük olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, Müzenî'nin 175 (791) olan doğum tarihini göz önünde tuttuğumuzda Büveytî'nin bu tarihten önce dünyaya geldiğini söylemek mümkündür.¹¹ Bu tür ifadeler dışında doğum tarihi hakkında net bilgi olmadığı gibi, hayatının son dönemi hariç diğer dönemleri hakkında da yeterli bilgi mevcut değildir. Ancak Büveytî'nin Mısır, Şam, Irak, Kûfe, Basra, Buhârâ ve Hicaz'ı dolaştığına dair tafsilat içermeyen bazı genel bilgiler mevcuttur.¹²

Büveytî'nin hayatıyla ilgili en ayrıntılı bilgi “halku'l-Kur'ân” mevzuundaki tavrı ve buna bağlı olarak vefatıyla alakalıdır. Büveytî, Abbâsî halifesi Vâsık-Billâh'ın (ö. 232/847) emriyle “Mihne olayları”nda “halku'l-Kur'ân” mevzuunda sorguya tâbî tutulmuş ve Kur'ân'ın mahlûk olduğunu söylemediği için halifenin emriyle Mısır'dan Bağdat'a getirilmiştir. Bağdat hapishanesinde uzunca bir süre işkenceye tâbî tutulan Büveytî, 231/846 yılı Recep ayında Cuma namazından önce vefat etmiştir. Cenazesi de Bâbü'l-Kûfe kabristanlığına defnedilmiştir.¹³ Tarihçi Abdülkerim es-Sem'ânî (ö.

tehzîbi'l-ensâb (Beyrût: Dâru Sâdir, 1400/1980), 1/189; Salâhüddin Halil b. Aybek es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefayât*, thk. Ahmed el-Arnâvût-Türkî Mustafa (Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâs, 1420/2000), 23/164; Muvaffakuddin Ebû Muhammed b. Abdurrahman İbnü'ş-Şeyh, *Mürşidü'z-züvvâr ilâ kubûri'l-ebrâr* (Kâhire: ed-Dâru'l-Mısriyye, 1415), 1/441; Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ ve'l-lügât* (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2008), 2/275; Ahmet Özel, “Büveytî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992), 6/500.

11 Beyhakî, *Menâkıbü'ş-Şâfiî*, 2/347; Doğum tarihine yönelik bilgi için bk. Adem Arslan, *Şâfîlîğin Kurumsallaşmasında Büveytî ve el-Muhtasar*'ı (Ankara: Fecr Yayınları, 2017), 58.

12 Beyhakî, *Menâkıbü'ş-Şâfiî*, 2/271; Ebû'l-Fazl 'Iyâz b. Mûsa el-Yahsubî Kâdî 'Iyâz, *Tertîbü'l-medârik ve takrîbü'l-mesâlik*, thk. İbn Tâvî et-Tancı-Abdülkâdir es-Sahravî (Mağrib: Matbaatü Fudâle, 1983), 3/185; Selâyeme, *Muhtasarü'l-Büveytî*, 14.

13 Ebû Bekir Ahmed b. Ali el-Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf (Beyrût: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1422/2002), 16/439; Cemâleddin Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *Sfatü's-safve*, thk. Ahmed b. Ali (Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 1421/2000), 2/443; Ebû Sa'îd Abdülkerim b. Muhammed b. Mansûr es-Sem'ânî, *el-Ensâb*, nşr. Abdurrahmân b. Yahyâ (Haydarâbâd: Meclis-i Dâireti'l-Ma'ârifî'l-Osmâniyye, 1382/1962), 2/367; Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefayât*, 29/165; Hamevî, *Mucemü'l-büldân*, 1/513; Ebû Abdillâh Şemsüddin Muhammed b. Ahmed ez-Zehabî, *Târîhu'l-İslâm ve vefayâtü'l-meşâhir ve'l-e'lâm*, nşr. Ömer Abdüsselam Tedmirî (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî,

562/1166) *el-Ensâb* adlı eserinde Büveytî'nin cenazesıyla alakalı ayrıntı bir bilgiye yer vermiştir. Verilen bilgiye göre vefat ettiğinde Büveytî'nin zincirleri çözülmemiş ve o şekilde zincirlere bağlı olarak defnedilmiştir.¹⁴

Büveytî'nin ağır zincirlere bağlı bir şekilde öleceğini yıllar öncesinde İmâm Şâfiî, keramet göstererek haber vermiştir. İmâm Şâfiî'nin bu kerameti hemen tüm tarihî kaynaklarda zikredilmektedir. Zikredilen bilgiye göre İmâm Şâfiî, vefatına yakın bir zamanda yanında bulunan talebeleri Ebû Muhammed er-Rebî' b. Süleymân el-Murâdî (ö. 270/884), Ebû İbrahim İsmâil b. Yahyâ el-Müzenî (ö. 264/878) ve Büveytî'ye uzun uzun bakmış ve her birine ayrı ayrı yönelerek şunları söylemiştir: "Rebî! Sen hadis meclisinde öleceksin. Büveytî! Sen de demire bağlı bir şekilde öleceksin. Müzenî! Sen ise Şeytan ile münâzara etsen onu keser atarsın."¹⁵

1.2. Büveytî'nin Mihne Olaylarındaki Tavrı

Abbasî halifeleri başta Me'mun, Mu'tasım ve daha sonra Vâsık dönemlerinde Kur'ân'ın mahlûk olduğu iddiası ile âlimler imtihan edilmiş, sorguya çekilmiş ve Kur'ân'ın mahlûk olduğunu ikrar etmeyenlere de çok büyük zulüm ve işkenceler yapılmıştır. İslâm tarihinde bu zor ve sıkıntılı günlere "mihne günleri" veya "mihne olayları" adı verilmiştir.¹⁶

Mihne günleri, ulema açısından en talihsiz ve en zor zaman dilimlerinden birisidir. Bu günlerde Mu'tezile'nin etkisi ve Abbâsî idaresinin de kararlılığıyla ehl-i hadîs uleması sorgulanmış ve bu sorgulamanın neticesi olarak da zulme tabi tutulmuştur.¹⁷ Mihne olaylarında sabit duran,

1407/1987), 17/6; Ebu'l-Abbâs Şemsüddin Ahmed b. Muhammed b. Hallikân, *Vefayâtü'l-a'yân ve enbâu ebnâi'z-zamân*, nşr. İhsân Abbâs (Beyrut: Dâru Sâdir, 1994), 7/61-63.

14 Sem'ânî, *el-Ensâb*, 2/366.

15 Ebû Nu'aym Ahmed b. Abdullah el-İsfehânî, *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-Arabî, 1394/1974), 9/139; Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 16/439; Ebû'l-Fidâ' İsmâil b. Ömer el-Kureşî İbn Kesîr, *Tabakâtü's-Şâfi'iyyîn*, nşr. Ahmed Ömer Hâşim - Muhammed Zinehem Muhammed Azeb (Kâhire: Mektebetü's-sikâfeti'd-dîniyye, 1413/1993), 161; İbn Hallikân, *Vefayâtü'l-a'yân*, 7/63; İbn Kesîr, *et-Tekmil*, 2/466; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 14/325.

16 Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 17/6; İbnü'l-Cevzî, *Sifatü's-safve*, 2/443; Hayrettin Yücesoy, "Mihne", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005)*, 30/26-27; Adem Arslan, *Şâfiî Mezhebinin Oluşum Sürecinde el-Büveytî ve el-Muhtasar İsimli Eseri* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014), 64.

17 Beyhakî, *Menâkıbü's-Şâfi'i*, 2/340; İbn Hallikân, *Vefayâtü'l-a'yân*, 7/62; Ebû İshâk İbrahim b. Ali eş-Şîrâzî, *Tabakâtü'l-fukahâ*, thk. İhsân Abbâs (Beyrut: Dâru'r-Râidi'l-Arabî, 1970), 98; Yücesoy, "Mihne", 30/26-27; Arslan, *Şâfiî Mezhebinin Oluşum Sürecinde el-Büveytî*, 64,115.

idarenin ağır baskı ve zulümlerine rağmen Kur'an'ın mahlûk olduğunu ikrar etmeyen dört şahıs ön plana çıkmıştır. Bunlar; Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), Muhammed b. Nûh b. Meymûn el-Cündeysâbûrî (ö. 218/833), Nu'aym b. Hammâd el-Cüzâ'î (ö. 228/842) ve Büveytî'dir. Ahmed b. Hanbel iki seneyi aşkın hapisanede maruz kaldığı zulüm ve işkenceden sonra serbest bırakılmış, Cündeysâbûrî de Bağdat'a götürülürken yolda vefat etmiştir. Cüzâ'î ve Büveytî ise maruz kaldıkları zulüm ve işkence-den dolayı hapisanede vefat etmişlerdir.¹⁸

Büveytî'nin hangi tarihte Mısır'dan Bağdat'a götürüldüğü ve hapisanede ne kadar kaldığına dair elimizde net bir bilgi yoktur. Ancak İbn Kesîr (ö. 774/1373) konu hakkında 223/838 veya 224/839 tarihlerini vermektedir.¹⁹ Diğer kaynaklar ise herhangi bir tarih vermeyip sadece halife Vâsık'ın iktidarında Büveytî'nin sorgulandığını bildirmekle yetinmektedirler. İbn Kesîr'in verdiği bilgiyi esas aldığımızda Büveytî'nin yaklaşık yedi-sekiz yıla yakın, diğer kaynakların verdiği genel bilgiyi esas aldığımızda ise üç-dört yıla yakın bir süre hapisane hayatının olduğunu söylemek mümkündür.

İbn Kesîr'in verdiği bilgidен Büveytî'nin kaç yıl hapisane hayatı yaşadığını tespit etmek mümkün olduğu gibi, Şâfiî mezhebinin başında riyâset makamında kaç yıl faal olarak kaldığını da tespit etmek mümkündür. Büveytî'nin İmam Şâfiî'nin 204/820 tarihindeki vefatıyla mezhebin başına geçtiğini ve 224/839 tarihinde de tutuklanıp hapisaneye atıldığını yan yana getirip düşündüğümüzde 20 yıla yakın bir süre mezhebin başında faal olarak kaldığını söylemek gerekir. Hapisaneye konulup hürriyetinden mahrum olduğu zamanda kendi yerine halef olarak Rebî' b. Süleymân'ı bırakmıştır.²⁰

Büveytî'nin tutuklanmasında en önemli sorumlu, Mısır kadısı Hanefî Ebû Bekir Muhammed b. Ebi'l-Leys'dir. İbn Ebi'l-Leys, Büveytî'nin varlığından rahatsızlık duymakta ve ona düşmanlık beslemektedir. İbn

18 İbnü's-Salâh, *Tabakâtü'l-fukahâi's-Şâfi'iyye*, 2/682.

19 İbn Kesîr, *et-Tekmil*, 1/390.

20 Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Ebi Hâtim er-Râzî, *Âdâbü's-Şâfi'i ve menâkıbuhû*, thk. Abdülğani Abdülhâlık (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424/2003), 95, 210; Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs eş-Şâfi'î, *el-Müsned* (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1400), 374; İsfehânî, *Hilyetü'l-evliyâ*, 9/148; Tâcüddîn Abdülvehhâb b. Takyüddîn es-Subkî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyyeti'l-kübrâ*, thk. Mahmûd Muhammed et-Tanâhî-Abdülfettâh Muhammed el-Huluv (Kâhire: Dâru Heccr, 1413/1992), 2/165; Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 16/439.

Ebî'l-Leys, Büveytî'yi o zaman Abbâsî Bağdat baş kadısı olan İbn Ebû Duâd'a (ö. 240/854) şikâyet etmiştir. Mu'tezilî bir âlim olan İbn Ebû Duâd, şikâyet üzerine Mısır valisine yazı yazarak Büveytî'nin sorgulanmasını validen istemiştir. Mısır valisi, Büveytî hakkında güzel düşünen bir yöneticidir. Vali, Büveytî'ye Kur'an'ın mahlûk olduğunu söylediği takdirde tutuklanmayacağı, bu söylediği sözün kimseye iletmeyeceğini ve bu sözün ikisi arasında kalacağı teminatını vermiştir. Bu teminata karşı Büveytî: "Beni yüz bin kişi rehber edinmiştir ve ben onların sorumluluklarını üstlenmiş bir şahısım, ben bu sözü katî olarak söyleyemem" diyerek kararlı bir tavır göstermiştir. Bu tavır üzerine Büveytî, tutuklanmış ve Mısır'dan Bağdat'a İbn Ebû Duâd'ın yanına sorgulanması ve cezasının tatbiki için gönderilmiştir.²¹ "Beni yüz bin kişi rehber edinmiştir" cümlesi Büveytî'nin etkisini, halk üzerindeki tesirini ve başında olduğu halkın genişliğini göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Büveytî, Mısır valisinin yanında gösterdiği kararlı tavrını İbn Ebû Duâd'ın yanında da sürdürmüş, zorlama ve baskılara rağmen "Kur'an mahlûktur" dememiştir. Büveytî görüş ve inancında o kadar karardır ki Halife Vâsık'ın huzuruna götürüldüğünde bile bu tavrını sürdüreceğini ifade etmiştir. Bu kararlılığı üzerine Büveytî, uzun sürecek ve neticesinde ölümle sonuçlanan hapis hane hayatına sevk edilmiştir. Kaynakların beyanına göre Büveytî'nin hapis hane hayatı zor geçmiştir. Her gün, ağırlığı kırk rıtlı bulan kalın zincirlere bağlı olarak yürütülmüş ve halku'l-Kur'an konusundaki görüşü tekrar tekrar her gün kendisine sorulmuştur. O, kendisine yöneltilen soruya: "Kur'an mahlûk değil, Rabbimin kelâmıdır" diyerek cevap vermiştir. Bu cevaplar üzerine ağır bir şekilde dövülmüş ve daha sonra da tekrar hücreye gönderilmiştir.²²

Büveytî, Kur'an'a mahlûktur demediği gibi "Kim Kur'an'a mahlûk derse o kimse kâfirdir" diyerek idareye karşı açıkça meydan okumuştur.²³

21 Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 17/423; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'l-nübelâ* (Kâhire: Dârü'l-hadis, 1427/2006), 8/14; Subkî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyyeti'l-kübrâ*, 2/164; İbn Hallikân, *Vefayâtü'l-a'yân*, 7/62; Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefayât*, 29/165; Ebû Ömer Yûsuf b. Abdullah el-Kurtubî İbn Abdilberr, *el-İntikâ fî fadâilî's-selâseti'l-eimmeti'l-fukahâ Mâlik ve Şâfi' ve Ebî Hanîfe* (Beyrût: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.), 109; Yusuf Şevki Yavuz, "İbn Ebû Duâd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1999), 19/430-431.

22 İbnü's-Şeyh, *Mürşidü'z-züvvâr*, 1/441; İbn Abdilberr, *el-İntikâ*, 109.

23 Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkâdir 'Atâ (Beyrût: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1424/2003), 10/349; Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 16/439;

Büveytî, görüşündeki ısrarlı tavrına ve inancına; “Biz bir şeyin olmasını dilediğimiz zaman (bu konuda) sözümüz sadece, ona ‘ol’ dememizdir. O da (bu söz üzerine) hemen oluverir” mealindeki âyeti²⁴ delil getirmiştir. Büveytî’ye göre varlığın başlangıcı âyette ifade edildiği gibi “kün” emridir. Yani varlık Allah’ın kelâmı olan “kün” ile vücûd bulmuştur. Bu âyette göre kim, “kün”ün mahlûk olduğunu iddia ederse o zaman mahlûku mahlûk yarattı iddiasında bulunmuş olur. Bu da Hâlik için kabul edilmez bir durumdur.²⁵

Büveytî’nin ilmî ve manevî şekillenmesinde etkisi olan Şâfiî ve Mâlikî mezheplerinde Kur’ân’ın Allah kelâmı olduğu, mahlûk olmadığı görüşü hâkim bir görüştür. İmâm Şâfiî, Kur’ân mahlûktur iddiasında bulunanları küfürle itham ederken²⁶ İmâm Mâlik ise bu şekilde söyleyenlerin ilk önce tövbeye davet edilmesi gerektiğini, tövbe ederseler ne ala yoksa boyunlarının vurulması gerektiğini beyan etmiştir.²⁷ Bu manada Büveytî’nin, “halku’l-Kur’ân” konusundaki kararlılığın esas kaynağının İmâm Şâfiî ve İmâm Mâlik’e dayandığını söylemek mümkündür.

Hem ehl-i sünnet hem de ehl-i hadis uleması ‘Kur’ân’a mahlûktur diyen kimsenin kâfir olduğu hususunda ittifak halindedir. Tâbiîn devri Mekke fakihlerinde ‘Amr b. Dînâr, sahâbeden dokuz kişiye mülaki olduğunu onların hepsinin bu görüşte olduğunu ifade etmiştir. İlk dönem sûfilerden Abdullah b. Mübârek de aynı kanaati taşımaktadır.²⁸ *et-Ta’arruf* adlı eserin müellifi Ebû Bekir el-Kelâbâzî (ö. 380/990) de sûfilerin Kur’ân’ın Allah’ın kelâmı olduğu, mahlûk ve muhdes olmadığı hususunda görüş birliği içinde olduklarını beyan etmektedir.²⁹ Büveytî’nin bu tavrı sûfilerin dikkatini çekmiş olmalıdır.

Şirâzî, *Tabakâtü’l-fukahâ*, 98; Yücesoy, “Mihne”, 30/26-27; Arslan, *Şâfiî Mezhebinin Oluşum Sürecinde el-Büveytî*, 64, 115.

24 Bk. *Feyzü’l-Furkan Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, çev. Hasan Tahsin Feyizli (İstanbul: Server İletişim, 2007), en-Nahl 16/40.

25 Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, 10/349; İsfehânî, *Hilyetü’l-evliyâ*, 9/111; Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 16/439; İbn Hallikân, *Vefayâtü’l-a’yân*, 7/62; Subkî, *Tabakâtü’ş-Şâfi’iyyetü’l-kübrâ*, 2/164.

26 İsfehânî, *Hilyetü’l-evliyâ*, 9/113; Ebu’l-Kâsım Hibetüllâh b. Hasen el-Lâlikâî, *Şerhu usûli i’tikâdi Ehli’s-sünne ve’l-cemâ’a*, thk. Ahmed b. Said b. Hamdân el-Gâmidî (Su’ûdiyye: Dâru Tayyibe, 1423/2003), 2/278.

27 Ebü’l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. el-Cevzî, *Telbîsü İblîs* (Lübân: Dârü’l-Fikir, 1421/2001), 80.

28 Lâlikâî, *Şerhu usûli i’tikâdi Ehli’s-sünne*, 2/253, 282.

29 Ebû Bekir Muhammed b. İshâk Kelâbâzî, *et-Ta’arruf li mezhebi ehli’t-tasavvuf*, nşr. Ahmed Şemseddîn (Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1413/1993), 41.

Büveytî'nin halku'l-Kur'ân meselesinde zorlama ve baskılara rağmen kararlı tavrı onun sağlam bir iradeye sahip olduğunu göstermektedir. Bu sağlam irade de ancak nefis tezkiyesiyle mümkündür. Büveytî, Mu'tezile'nin körüklediği bu meselede tüm baskılara rağmen görüş ve düşüncesinde sâbit durmuş ve idareye de meydan okumuştur. Bazı kaynaklarda Büveytî'nin kararlı ve mücadeleci tavrını, bid'at ehli olarak gördüğü Râfizî, Kaderî ve Mürcie mensuplarına karşı da gösterdiği beyan edilmektedir. Bid'at ehli fırkalarla mücadelesinde de "halku'l-Kur'ân" meselesinde olduğu gibi hocası İmâm Şâfiî'nin görüş ve düşünceleri etkili olmuştur. Bu manada Büveytî, hocası İmâm Şâfiî'ye: 'Râfizî olan bir kimsenin arkasında namaz kılmam doğru mudur? diye sorduğunda İmâm Şâfiî bu soruya: "Râfizî, Kaderî ve Mürcie mensuplarının hiçbirinin arkasında namaz kılma" diyerek cevap vermiştir. Büveytî hocasına: "Onları bana tarif et" dediğinde, İmâm Şâfiî şu karşılığı vermiştir: "İman sadece kavî (sözden) ibarettir diye söyleyenler Mürcie, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer Müslümanların İmâmı değildir diye söyleyenler Râfizî ve meşîeti (iradeyi) kendisine verenler ise Kaderiyye'dir."³⁰

2. Büveytî'nin İlmî Şahsiyeti ve Zühd Anlayışı

2.1. Büveytî'nin İlmî Şahsiyeti

Büveytî'nin ilmî ve manevî şahsiyetinin teşekkülüne esas olarak iki büyük şahıs etki etmiştir. Bunlardan birisi Ebû Muhammed Abdullah b. Vehb (ö. 197/813) diğeri ise İmâm Şâfiî'dir.³¹

İlk tahsiline doğduğu köyde başlayan Büveytî, daha sonra babasıyla Füstât'a (Kahire'ye) gelerek Abdullah b. Vehb'in ilim halkasına katılmıştır. Abdullah b. Vehb, İmâm Mâlik'in (ö. 179/795) en seçkin talebesi ve Mâlikî mezhebinin iki numaralı ismidir. İmâm Mâlik, ona "Mısır'ın Fâkihi" ve "Mısır'ın Müftüsü" şeklinde unvanlar yazarak mektuplar göndermiştir. İmâm Mâlik, Abdullah b. Vehb dışında bu tür unvanlar yazarak hiçbir

30 Zehebî, *Siyeru a'lâmi'l-nübelâ*, 8/246.

31 Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 8/699; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-safve*, 2/443; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 17/422; İbn Hallikân, *Vefayâtü'l-a'yân*, 7/61; Subkî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyyeti'l-kübrâ*, 2/162.

talebesine mektup göndermemiştir.³² Büveytî, İmâm Şâfî ile mülâkâli-ğinden önce Mâlikî fikhını bu hocasından tahsil etmiştir.

Abdullah b. Vehb, fıkıh dışında hadis alanında da temeyyüz etmiş büyük bir imâmdır. Bu manada onun yüz bin hadis rivayet ettiği kaynaklarda belirtilmektedir.³³ Abdullah b. Vehb, birçok eser kaleme almıştır. Bu eserlerin bazıları şunlardır; *Muvatta İbn Vehb, Kitâbü'l-câmi', Kitâbü'l-bey', Kitâbü'l-menâsik, Kitâbü'l-meğâzi, Kitâbü'r-ridde, Kitâbu tefsîri ğarîbi'l-Muvatta, Kitâbu ehvâli yevmi'l-kıyâme*. Bu ismi zikredilen eserler dışında da bazı kitapları vardır.³⁴

Abdullah b. Vehb, âlim kimliğinin yanı sıra zühd yönüyle de temeyyüz etmiştir. O, zâhidâne bir hayatı tercih etmiş ve ömrünü üçe ayırmıştır. Ömrünün üçte birini rıbâta/tekkede, diğer üçte birini Mısır'da insanlara ilim öğretmekle geçirmiştir. Bir diğer üçte birini ise hacca ayırmıştır. Ömrü boyunca eda ettiği hac sayısı, otuz altıyı bulmuştur. Abdullah b. Vehb'in zühd dışında vera' hassasiyeti de yüksektir. O bu hassasiyetinden dolayı çok zaman fetvâ vermekten kaçınmış ve idarenin teklif ettiği kadılık makamına geçmeyi de kabul etmemiştir.³⁵

Abdullah b. Vehb; duygulu, tasavvufî manada vecd hâli yüksek bir şahıstır. Semâya bağlı olarak yoğun duygular ve yoğun vecd hâlleri yaşamıştır. Eserlerde bu hususiyetini belirten bilgiler kaydedilmiştir. Kaydedilen bilgilere göre *Kitâbu ehvâli yevmi'l-kıyâme* adlı kitabı yanında okunduğunda Abdullah b. Vehb, dinlediklerinden aşırı etkilenmiş, yüzüstü kapklanarak yere düşmüş ve bayılmıştır. Birkaç gün bu hâlde kalmış, hiçbir şey konuşamamış ve daha sonra ise vefat etmiştir.³⁶

Vefatının öncesinde de Abdullah b. Vehb, yer yer semâya bağlı olarak bayılmalar yaşamıştır. Onun yaşadığı vecd hâli, genel olarak Kur'an semâından kaynaklanmaktadır. Bu manada Abdullah b. Vehb, "Ateşin içinde birbirleriyle tartışırken..."³⁷ meâlindeki âyeti işitince kendi-

32 Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali İbn Hacer el-'Askalânî, *Tehzîbü't-tehzîb* (Hindistan: Matbaatü Dâirati'l-Maârifî'n-Nizâmiyye, 1326), 6/73; İbnü'ş-Şeyh, *Mürşidü'z-züvâr*, 1/209; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'l-nübelâ*, 8/15; Arslan, *Şâfî Mezhebinin Oluşum Sürecinde el-Büveytî*, 43.

33 'Askalânî, *Tehzîbü't-tehzîb*, 6/71-72; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'l-nübelâ*, 8/14.

34 Zehebî, *Siyeru a'lâmi'l-nübelâ*, 8/14.

35 Zehebî, *Siyeru a'lâmi'l-nübelâ*, 8/14-16; 'Askalânî, *Tehzîbü't-tehzîb*, 6/73.

36 İbnü'l-Esir, *el-Lübâb*, 2/448; 'Askalânî, *Tehzîbü't-tehzîb*, 6/73; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'l-nübelâ*, 8/14.

37 Bk. el-Mü'min 40/47.

ne hâkim olamamış ve yere düşerek bayılmıştır.³⁸ Bu hâller Abdullah b. Vehb'in kalbinin rikkatine delalet etmesi açısından dikkat çekicidir.

Büveytî'nin bir hocası Abdullah b. Vehb'de Kur'an semâna bağlı olarak yer yer bayılma olayları görüldüğü gibi diğer bir hocası İmâm Şâfiî'de de aynı şekilde bayılma olayları görülmüştür. Safâ tepesinde el-Hâris b. Lebîd'in okuduğu (el-Mürselât, 77/35-36.) âyetleri³⁹ dinleyen İmâm Şâfiî'nin rengi solmuş, şiddetli titremeye başlayarak yere düşmüş ve bayılmıştır. Bir süre baygın halde kalan İmâm Şâfiî, ayıktığı zaman şunları söylemiştir: “Ey Allah'ım! Gâfillerden uzaklaşır, yalancı olmaktan sana sığınırım.”⁴⁰

*İmâm Şâfiî'nin duygusallaşması, hassaslaşması ve hatta düşüp bayılması sadece Kur'an'ı tilavet ederken veya dinlerken olmamıştır, yer yer hadis semânda da bu hususlar vukû bulmuştur. Kaynaklarda geçen bilgiye göre Süfyân b. 'Uyeyne'nin meclisine katılan İmâm Şâfiî, rekâiki konu edinen bir hadis dinlediğinde Kur'an'daki gibi benzer duygular yaşamış; duygusallaşmış, şiddetli ağlamaya tutulmuş ve sonunda da bayılmıştır.*⁴¹

Abdullah b. Vehb ve İmâm Şâfiî'de Kur'an ve hadis semâna bağlı olarak görülen bazı hâllerin bir benzeri de Büveytî'de görülmektedir. Büveytî'nin gözyaşı dökmesi ve ağlaması fazladır. Kaynaklarda belirtildiğine göre Büveytî de hocaları gibi sık sık duygulanmış ve çokça ağlamıştır. Ancak Büveytî'nin bayıldığına dair kaynaklarda bir bilgi tespit edilememiştir.⁴²

Hem ilim hem zühd ve hem de manevî neşve bakımından yüksek bir şahsiyet olan Abdullah b. Vehb, 197/813 yılında vefat etmiştir. Abdullah b. Vehb'in vefatından iki yıl sonra Büveytî, 199/815 yılında İmâm Şâfiî ile mülaki olmuştur. İmâm Şâfiî'nin ders halkasına katılan Büveytî, iki mezhep yani Mâlikî ve Şâfiî mezhepleri arasındaki usûl ve içtihat farklılıklarını görünce hayret ve şaşkınlık içinde kalmıştır. Bu maruz kaldığı hayret ve şaşkınlığının giderilmesi için çok namaz kılarak ve çok dua ederek Allah'tan bir çıkış kapısı kendisine göstermesini istemiştir. Büveytî'nin

38 Zehebî, *Siyeru a'lâmi'l-nübelâ*, 8/15.

39 “Bu, (iman ve Kur'an konusunda burun bükenlerin) konuşamayacakları bir gündür. Onlara izin de verilmez ki (yaptıklarına karşın) özür dilesinler.” Bk. Feyizli, *Feyzü'l-Furkan*, 580.

40 Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn* (Cidde: Dârü'l-Minhâç, 1432/2011), 1/95.

41 Beyhakî, *Menâkıbü's-Şâfiî*, 2/175, 240.

42 Beyhakî, *Menâkıbü's-Şâfiî*, 2/339; Sem'ânî, *el-Ensâb*, 2/367; Subkî, *Tabakâtü's-Şâfiîyyeti'l-kübrâ*, 2/162; 'Askalânî, *Tehzîbü't-tehzîb*, 11/427; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 17/424.

bizzat kendisinin beyanına göre rüyasında hakkın Şâfiî ile beraber olduğu gösterilmiş o da bu sayede şaşkın hâlden ve şüphelerden kurtularak İmâm Şâfiî'ye tam olarak bağlanmıştır.⁴³

İmâm Şâfiî'nin Bağdat'ı terk edip Mısır'a intikal tarihi 199/815, vefat tarihi ise 204/820'dir. Bu iki tarih aralığını dikkate aldığımızda Büveytî ile İmâm Şâfiî arasında yaklaşık beş yıla yakın hoca-talebe ilişkisinin olduğunu söylemek gerekir. Bu beş yıl boyunca Büveytî, gölge misali İmâm Şâfiî'nin yanından ayrılmamış ve hocasının ilmine ve manevî neşvesine varis olmuştur.⁴⁴

Beş yıl boyunca Büveytî, İmâm Şâfiî'nin özel sevgisini ve takdirini kazanmıştır. Büveytî, ilk hocası Abdullah b. Vehb kanalıyla Mâlikî mezhebinin usûl ve furû'una vâkif olduğu gibi daha sonraki hocası İmâm Şâfiî kanalıyla da Şâfiî mezhebinin usûl ve furû'una vâkif olmuştur. Büveytî, her ne kadar İmâm Şâfiî'ye talebe olduktan sonra daha önce mensup olduğu Mâlikî mezhebini terk etse de İmâm Mâlik'in görüşlerini tamamen göz ardı etmemiştir. Bu bağlamda İmâm Şâfiî'nin görüş ve içtihadını söylemeden önce muhakkak İmâm Mâlik'in o konu hakkında ne söylediğine bakmıştır. Bu konuda *'İhtilâfü's-Şâfiî ve Mâlik* adlı eser Büveytî'nin başucu kitaplardan birisi olmuştur.⁴⁵

Kaynaklarda Büveytî'nin ders halkasına katılan ve ondan istifade eden çok sayıda isim zikredilmektedir. Bu isimlerin meşhurları şunlardır: Ebû Bekir el-Esrem (ö.261/874), er-Rebi' b. Süleyman el-Murâdî (ö.270/884), Ebu'l-Velîd Musa b. Ebi'l-Cârûd el-Mekkî (ö.?), Ebû İsmail Muhammed b. İsmâil et-Tirmizî (ö.280/893) Osman b. Sa'îd ed-Dârimî (ö.280/894) Ebû Hâtim Muhammed b. İdrîs er-Râzî (ö 277/890), İbrahim b. İshâk el-Harabî (ö.285/898), Ebû Sehl Mahmûd b. en-Nadır el-Buhârî (ö.250/864), Zekeriya b. Yahya es-Sâcî, (ö.307/919) Kâsım b. Mu'îre el-Cevherî (ö.?), Ahmed b. Mansûr er-Rammâdî (öl.265/879), Kâsım b. Hâşim es-Simsârî, Ebû Sehl Mahmûd b. en-Nadır.⁴⁶

Büveytî eliyle yetişen bu talebeler gittikleri yerlere Şâfiî mezhebini yaymışlardır. Bu bağlamda Ebû Sehl Mahmûd b. en-Nadır'ı hatırlatmak

43 İbnü's-Salâh, *Tabakâtü'l-fukahâi's-Şâfi'iyye*, 2/683.

44 Subkî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyyeti'l-kübrâ*, 2/163.

45 İbnü's-Salâh, *Tabakâtü'l-fukahâi's-Şâfi'iyye*, 2/683.

46 Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 16/439; Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân*, 1/513; İbnü's-Şeyh, *Mürşidü'z-züvvâr*, 1/443; Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefayât*, 29/165.

gerekir. Nadır, İmâm Şafii'nin kitaplarını Buhârâ'ya taşımış ve Şâfiî mezhebini Buhârâ'yla tanıştıran ilk şahıs olmuştur.⁴⁷ Bir diğer hatırlatılması gereken şahıs Muhammed b. İsmâil et-Tirmizî'dir. Tirmizî de Büveytî'den aldığı kitapları Nîşâbur'a götürmüş ve orada Büveytî'nin kitaplarında yer alan bilgileri halka nakletmiştir.⁴⁸ İbn Kesîr ise Buhârâ bölgesinin Şâfiîlikle ilk tanışmasının bizzat Büveytî kanalıyla olduğunu beyan etmektedir. İbn Kesîr'e göre İmâm Şâfiî'nin kitaplarını Buhârâ'ya taşıyan ilk şahıs Büveytî'dir.⁴⁹

Büveytî fıkıh alanının en büyük imâmlarından birisidir. Birçok fikhî konuda fetva vermiş, görüş bildirmiş ve eserler kaleme almıştır. Esas olarak Büveytî'nin görüş ve içtihatlarının kaynağı Kur'ân ve sünnete dayanır. Bu bağlamda Büveytî, her iki alana yani Kur'ân ve sünnete hâkim büyük bir fakihdir. Kur'ân'a hâkimiyetini göstermesi açısından Rebî' b. Süleyman'ın şu sözü önemlidir. "Allah'ın kitabından hucet (delil çıkarma) konusunda ondan daha üstün başka bir kimse görmedim."⁵⁰

Büveytî, hocaları Abdullah b. Vehb ve İmâm Şafii'den fikhî görüş ve içtihat naklettiği gibi onlardan hadis rivayetlerinde de bulunmuştur.⁵¹ İbn Ebî Hâtim (ö.327/938), *el-Cerh ve't-ta'dîl* adlı eserinde Büveytî'nin râvî olarak "sadûk" ve "sika" olduğunu beyan etmiştir.⁵² Bu kısımda Büveytî'nin hadis râvîliğini göstermesi açısından İmâm Şâfiî'den rivayet ettiği bir hadisi zikretmek yerinde olacaktır: "Nebî (a.s.) rükûa gittiği zaman şöyle derdi: 'Ey Allah'ım! Ben, senin rızan için rükû ettim, sana teslim oldum, sana iman ettim, sen benim rabbimsin. Kulağım, gözüm, kemiklerim, saçım, varlığım, varlığımı taşıyan ayaklarım, Rabbü'l-âlemin olan Allah'a huşû hâindedir."⁵³

Büveytî, ehl-i hadis bir şahıstır. Hocası İmâm Şâfiî'den işittiği şu sözleri kendine rehber edinmiştir: "Ehl-i hadisten bir şahsı gördüğüm zaman

47 Selâyeme, *Muhtasaru'l-Büveytî*, 17.

48 Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 14/335; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'l-nübelâ*, 8/266.

49 İbn Kesîr, *et-Tekmil*, 2/466.

50 Râzî, *Âdâbü's-Şâfiî*, 210; Beyhakî, *Menâkıbü's-Şâfiî*, 2/339; Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 16/439; Şirâzî, *Tabakâtü'l-fukahâ*, 98.

51 Şâfiî, *el-Müsned*, 38; 'Askalâni, *Tehzîbü't-tehzîb*, 11/427.

52 Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl* (Haydarabat: Meclisü Dâireti'l-Ma'ârifil-Osmâniyye, 1271/1952), 9/235.

53 Bk. Ebû Abdullah Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî, *el-Üm* (Beyrût: Dârü'l-Ma'rife, 1393), 1/111; Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn el-Beyhakî, *Ma'rifetü's-sünen ve'l-âsâr* (Pakistan: Câmîatü'd-dirâsâti'l-İslâmiyye, 1412/1991), 2/440.

sanki Rasûlullâh'ın ashâbından birisini görmüş gibi olurum.” “Size, ehl-i hadise yapışmak gerekir. Çünkü en doğru olanlar onlardır.”⁵⁴

Büveytî, hadis sahih olduğunda fetvayı hadise göre vermiş, eğer sahih hadis yoksa o zaman İmâm Şâfiî'nin fetvasını nakletmekle yetinmiştir.⁵⁵ Hadis ile İmâm Şâfiî'nin fetvasının ihtilafı durumunda ise hadisi tercih etmiş ve İmâm Şâfiî'nin görüş ve içtihadını bir tarafa bırakmıştır. Bu durumu göstermesi açısından Ebû Bekir el-Esrem'in şu rivayeti önemlidir. “Ebû Bekir el-Esrem: ‘Büveytî'nin meclisinde idik’. Büveytî bize Şâfiî'nin görüşü olarak teyemmümün “iki darb” olduğunu söyledi. Ben de ona: ‘Ammâr b. Yâsir'in rivayetinde Nebi'nin (a.s.) teyemmümün “bir darb”⁵⁶ dediğini hatırlattım. Bunun üzerine Büveytî, İmâm Şâfiî'nin kitabındaki “darbeteyn” (iki darb) ifadesini sildi ve yerine hadise uygun olarak “darbe vâhîde” yani “bir darb” ifadesini yazdı. Bu davranışına Büveytî, İmâm Şâfiî'nin şu sözünü delil getirmiştir: ‘Rasûlullah'tan nakledilen bir sünnet gördüğünüz zaman benim sözümü terk edin, sünneti alın. İşte bu benim sizlere sözümdür.’⁵⁷

Ebû Bekir el-Esrem'in rivâyet ettiği bu olay, Büveytî'nin içtihat ve fetvalarda hadise bağlılığını gösterdiği gibi mezhepte kurucu bir isim olduğunu da göstermektedir. Rivayette beyan edildiğine göre Büveytî, İmâm Şâfiî'nin kitabında yazılan bazı kelimeleri değiştirme yetkisini kendisinde görmüştür. Bu manada kitapta yazılan “darbeteyn” (iki darb) ifadesini silmiş ve yerine hadise uygun olarak “darbe vâhîde” yani “bir darb” ifadesini yazmıştır.

Büveytî, İmâm Şâfiî'nin ilmine hayran olduğu gibi ahlakına da hayrandır. Büveytî'ye göre Mekke ehli, Kureyş ve diğer bazı Arap kabilelerinden oluşur. Bu insanlar, İmâm Şâfiî'den daha kâmil bir mürûte (yüksek ahlâkî vasıflara) sahip bir kimse görmemişlerdir. Büveytî'nin beyanına göre İmâm Şâfiî'nin yanında mürûet; Hz. Peygamber'e (a.s.) tâbî olma ahlâkını ifade eder. Büveytî, İmâm Şâfiî'den işittiği şu dört hususa dikkat etmiştir.

54 Ebû İsmâil Abdullah el-Ensârî el-Herevî, *Zemmû'l-kelâm ve ehlihî*, thk. Abdurrahman Abdülaziz eş-Şebel (Medine: Mektebetü'l-'Ulûm ve'l-Hikem, 1418/1998), 3/25-26; Zehebi, *Târîhu'l-İslâm*, 14/329; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 14/138.

55 Selâyeme, *Muhtasaru'l-Büveytî*, 25.

56 Bk. Ebû Dâvud, Süleymân b. el-Eş'as, *Sünenü Ebî Dâvud* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “et-Tahârât”, 121 (No: 327).

57 İbnü's-Salâh, *Tabakâtü'l-fukahâi'sh-Şâfi'iyye*, 2/681-682; İbn Kesîr, *Tabakâtü'sh-Şâfi'iyyin*, 162.

Ona göre insân-ı kâmil ancak şu dört hususa sâhip olmakla mümkün olur. Bunlar; “dindarlık, güvenirlilik, iffetlilik ve ciddiyettir.”⁵⁸

Rebî‘ b. Süleymân’ın naklettiğine göre İmâm Şâfiî’nin vefatından sonra Büveytî, İmâm Şâfiî’den kaçırıldıklarına pişman ve esef duymuş bir hale bürünmüştür. Rebî‘ b. Süleymân, Büveytî’ye: “Ey Ebû Yakûb (Büveytî)! İmâm Şâfiî sana özel bir sevgi duyar ve seni diğer talebelerine takdim ederdi. Onun yanında senin bir heybetin vardı. Bütün bunlara rağmen neden istediğin soruları ona soramadın? Bu soruya Büveytî şöyle cevap vermiştir: Ben İmâm Şâfiî’nin yumuşaklığını ve tevâzuunu görmeme rağmen Allah’a yemin olsun ki ben onun heybetinden tir tir titrer ve o şekilde konuşturdum.”⁵⁹

Bazı kaynaklarda Büveytî’nin çok sayıda eser telif ettiği bilgisi yer almaktadır.⁶⁰ İbnü’n-Nedîm (ö.385/995) eserinde *Kitâbu’l-muhtasari’l-kebir*, *Kitâbu’l-muhtasari’s-sağîr* ve *Kitâbu’l-ferâiz* olmak üzere Büveytî’ye ait üç eserin ismini zikretmektedir.⁶¹ Büveytî’ye isnat edilen bir eser de *Muhtasari’l-Büveytî*’dir. *Muhtasari’l-Büveytî*; *tahâret, salât, sıyâm, nikâh talâk, buyû, şüf’a, fey, diyet, cihat...* gibi bölümler içeren bir fıkıh kitabıdır.⁶² *Muhtasaru’l-Büveytî*’yi, Rebî‘ b. Süleyman’a da isnat edenler olmuştur. Esasında bu eser isminden de anlaşıldığı gibi Büveytî’ye âittir. Büveytî eseri tasnif etmiş ve Rebî‘ b. Süleyman’ın bulunduğu mecliste İmâm Şâfiî’ye okumuştur. Rebî‘, bu eseri dinleyenler içindedir. Muhtemelen bu yüzden bu eser Rebî‘a da isnat edilmiştir.⁶³ Kâtib Çelebi, *Keşfü’z-zünûn* adlı eserinde nahiv alanında yazılmış *en-Nüzhetü’z-zehiyye* adındaki eserin de Büveytî’ye âit olduğu beyan etmektedir.⁶⁴

Bazı kaynaklarda telifi İmâm Şâfiî’ye âit olan *el-Üm* adlı eserin cem‘ ve tasnîfinin ise Büveytî’ye âit olduğu zikredilmektedir. Bu görüşü dillendiren iki büyük isim vardır. Bunlar; Ebû Tâlib el-Mekkî (ö. 386/996) ve İmâm Gazzâlî’dir. Hem Mekkî hem de Gazzâlî eserlerinde *el-Üm* adlı eserin esas tasnîf ve cem‘ edenin Büveytî olduğunu açıkça belirtmektedirler.

58Beyhakî, *Menâkıbü’ş-Şâfiî’i*, 2/189, 341.

59Beyhakî, *Menâkıbü’ş-Şâfiî’i*, 2/272.

60 İbnü’s-Salâh, *Tabakâtü’l-fukahâi’ş-Şâfiî’yye*, 2/285.

61 İbnü’n-Nedîm, *el-Fihrist*, 262.

62 Selâyeme, *Muhtasaru’l-Büveytî*, 57-1168.

63 Subkî, *Tabakâtü’ş-Şâfiî’yyeti’l-kübrâ*, 2/163; Kâtib Çelebi, *Keşfü’z-zünûn an esâmi’l-kütüb ve’l-fünûn* (Bağdat: Mektebetü’l-Müsennâ, 1941), 2/1626.

64 Kâtib Çelebi, *Keşfü’z-zünûn*, 2/1942.

Onlara göre Büveytî, bu eseri cem‘ ve tasnîf etmesine rağmen kendi ismini zikretmemiştir. Ancak daha sonraki zamanlarda Rebi‘ b. Süleyman esere bab başlıkları koyup ziyâdeler yaptığundan bu manada eser Rebi‘ b. Süleyman’a nisbet edilmiştir.⁶⁵

İster telif ister ise tasnif ve cem‘ şeklinde olsun, Büveytî, kitap yazımında çok dikkatli ve işini sıkı tutan bir şahsiyettir. Bu manada Beyhakî (ö.458/1066) müellifler arasında en az hata yapan şahıslardan birinin de Büveytî olduğunu ifade etmiştir.⁶⁶

2.2. Büveytî’nin Zühd Yönü ve Tasavvufî Yaklaşımları

İmam Şâfiî’nin vefatına yakın bir zamanda talebeleri; Ebû İbrahim İsmâil b. Yahyâ el-Müzenî (ö. 264/878), Ebû Bekir Abdullah b. ez-Zübeyr el-Humeydî (ö. 219/834), Muhammed b. Abdullah b. Abdülhakem (ö. 268/882) ve Büveytî arasında İmâm Şâfiî’nin vefatından sonra halkanın başına kimin geçeceği konusunda tartışmalar çıkmıştır. Talebeler içinde halkanın başına geçme konusunda en arzulu ve en istekli ve bu konuda da kendini en layık gören İbn Abdülhakem’dir. İbn Abdülhakem, bu arzusunu açıktan beyan etmiş ve diğer talebeler Müzenî, Humeydî ve Büveytî ile ağır söz dalaşlarına girmiştir.⁶⁷

Bu tartışmalar kulağına geldiğinde İmam Şâfiî: “Benim ders halkamın başına geçme konusunda Büveytî’den daha layık ve ondan daha bilgili bir talebem yoktur,” diyerek Büveytî’yi yerine halef bıraktığını açıkça ifade etmiş ve Büveytî’yi tanımayan talebelerine de: “İsteyen halkaya otursun istemeyen de halkayı terk edip, çıkıp gitsin” diyerek net bir tavır ortaya koymuştur.⁶⁸

İmâm Şâfiî’nin tavrına binâen Müzenî ve Humeydî de Büveytî’den yana tavır koymuşlardır. O sıralar Mısır’da bulunan ve bir seneye yakın bir zamandır İbn Abdülhakem ile aynı evi paylaşan ve İbn Abdülhakem’in de en yakın dostu olan Humeydî’nin, İbn Abdülhakem’i karşısına alarak Büveytî’den yana tavır koyması dikkat çekicidir. Bu ortamda arzuları

65 Ebû Tâlib Muhammed b. Ali b. ‘Atrıyye el-Mekkî, *Kûtü’l-kulûb fi mu‘ameleti’l-Mahbûb*, thk. ‘Âsım İbrâhim el-Kiyâlî (Beyrût: Dârü’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1426/2005), 2/381; Gazzâlî, *İhyâu ulûmi’d-dîn*, 4/128.

66 Beyhakî, *Menâkibü’ş-Şâfiî*, 2/341.

67 Şîrâzî, *Tabakâtü’l-fukahâ*, 98; Subkî, *Tabakâtü’ş-Şâfi’iyyeti’l-kübrâ*, 2/162-163; ‘Askalânî, *Tehzibü’t-tehzib*, 11/429; Zehebî, *Târîhu’l-İslâm*, 17/423.

68 Şîrâzî, *Tabakâtü’l-fukahâ*, 98; Subkî, *Tabakâtü’ş-Şâfi’iyyeti’l-kübrâ*, 2/162-163; ‘Askalânî, *Tehzibü’t-tehzib*, 11/429.

kırılan ve canı sıkılan İbn Abdülhakem halkayı terk etmiş ve Mâlikî mezhebine rucû etmiştir.⁶⁹

İmâm Şâfiî'nin talebeler içinde Büveytî'yi tercih etmesi, yerine onu halef bırakması ve halkanın başına onu geçirmesindeki ana etken nedir? Bu sorunun cevabı konumuz açısından önem arz etmektedir. Ebû Tâlib el-Mekkî'ye göre ana etken, ana sebep Büveytî'nin büyük ilminin yanı sıra sahip olduğu zühd ve vera' vasıflarıdır. İmâm Şâfiî, talebeler arasında manevî neşvesi en yüksek, ibadete düşkünlüğü en fazla, en zâhid ve en vera'lı olarak Büveytî'yi gördüğü için onu tercih ve halkanın başına onu geçirmiştir.⁷⁰ İmâm Gazzâlî de Mekkî'nin bu konudaki düşünce ve kanaatine aynen katılmakta ve Büveytî'nin manevî neşvesinin yüksekliğine işaret etmektedir.⁷¹

İbnü'l-Cevzi *Sıfatü's-safve* adlı eserinde İbnü'l-Cevzî es-Sıbt da *Mirâtü'z-zamân* adlı eserinde bu manaya işaret ederek, Büveytî'nin ilim ile takvayı, sünnet ile ibadeti cem ettiğini beyan etmektedir.⁷² Bu müellifler dışında da hemen hemen tüm tarihî kaynaklarda Büveytî'nin ilmine vurgu yapıldığı gibi zâhit, âbid ve sâlih kişiliğine de vurgu yapılmaktadır.⁷³

Büveytî için, *Mu'cemü'l-büldân* adlı eserde “Rabbânî İmâm” kaydı düşünülmüşken,⁷⁴ *Tabakâtü's-Şâfi'yyeti'l-kübrâ* adlı eserde ise “sıddıkiyet makamının sâhibi” diye kayıt düşünülmüştür.⁷⁵ Bu kayıtlar onun manevî makamın yüksekliğine işaret etmekte, ilim ile takvayı nefsinde birleştirdiğini göstermektedir.

Kaynaklarda Büveytî'nin insanların ihtiyaçlarını karşıladığı ve onlara yardımlarda bulunduğu dâir bilgiler vardır.⁷⁶ Bu bilgiler ışığında Büveytî'nin zengin konumunda olduğu yani belli bir oranda mâlî servetinin olduğunu düşünmek gerekir. Bu bilgi ışığında Büveytî'nin zühd anlayışının ıztırârî değil ihtiyârî olduğunu ifade etmek gerekir. Büveytî,

69 Beyhakî, *Menâkıbü's-Şâfi'î*, 2/337; Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 16/439.

70 Mekkî, *Kütü'l-kulûb*, 2/381.

71 Gazzâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn*, 4/128.

72 İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-safve*, 2/443; Ebu'l-Muzaffer Şemseddin Yûsuf b. Kızıoğlu b. Abdulllah İbnü'l-Cevzî es-Sıbt, *Mirâtü'z-zamân fi tevârihi'l-a'yân*, nşr. Muhammed Berekât vd. (Dimeşk: Dârü'r-risâleti'l-âlemiyye, 1434/2013), 14/423.

73 Sem'ânî, *el-Ensâb*, 2/367; İbnü'l-Esir, *el-Lübâb*, 1/189; Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 16/439; İbn Kesîr, *et-Tekmil*, 2/466; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 17/422.

74 Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân*, 1/513.

75 Subkî, *Tabakâtü's-Şâfi'yyeti'l-kübrâ*, 2/165.

76 Beyhakî, *Menâkıbü's-Şâfi'î*, 2/341; İbn Kesîr, *Tabakâtü's-Şâfi'yyin*, 161.

dünya metainna sahip olmayan yani varlık sâhibi olmayan kimselerin yapmacık zâhitlik tavır ve sözlerini samimi ve geçerli görmemiştir. Ona göre esas zâhitlik dünya metainna sahip olup ta zühdü ihtiyâr etmek ve zâhidâne hayat yaşamaktır.⁷⁷

Büveytî bir yönüyle zühdü yani zahitliği ölüme hazır olma ve ölümü sevme hâli olarak görmüştür. *İhyâu ulûmi'd-dîn*'de kaydedilen bilgiye göre Büveytî, zâhidin birisine: “Sen ölümü seviyor musun?” diye sormuştur. Zâhid bu soru üzerine duraksamış ve bir süre cevap vermemiştir. Bunun üzerine Büveytî: “Eğer sen zühdünde sâdık olsaydın muhakkak ki ölümü sever ve ölümü sevdiğini de hiç beklemeden hemen söyledin” demiştir. Büveytî, daha sonra şu âyeti zâhîde okumuştur: “De ki: ‘Eğer (söylediğiniz gibi) Allah katındaki ahiret yurdu (cennet) diğer insanlara layık değil yalnız size layık ve sizlerde doğru söyleyenler iseniz (o zaman) haydi ölümü temenni ediniz.”⁷⁸ Bunun üzerine zâhid, Büveytî'ye şu hadisi hatırlatmıştır: “Sizden hiçbir kimse ölümü temenni etmesin.”⁷⁹ Büveytî, bu hatırlatma üzerine zâhîde şunları ifade etmiştir: “Bu hadis senin anladığın gibi değildir. Hz. Peygamber (a.s.) bu hadisi başa gelen bir musibetten kurtulmak için ölümü temenni etmeyin şeklinde şerh etmiştir. Çünkü Allah'ın mukadderatına razı olmak, ondan kaçmayı talep etmekten daha faziletlidir.”⁸⁰

Konu hakkında İmâm Gazzâlî, Büveytî'nin düşüncesini doğru bulmaktadır. Gazzâlî'ye göre, esasında kulun ölümü istememesi; dünya sevgisi, mal ve çoluk çocuğundan ayrılmaktan duyulan üzüntüden kaynaklanmaktadır. Bu da “muhabbetullâh”ın kemâline aykırıdır. Çünkü kâmil seviyede bir Allah sevgisi tüm kalbi kaplar. Ancak bu kaplamada çoluk çocuğa duyulan sevgi, muhabbetullâha da aykırı değildir.⁸¹

Büveytî, çok ibadet eden bir âlimdir. O, namaza özel bir hassasiyet göstermiştir. Rebî' b. Süleymân'ın beyanına göre Büveytî, namazı kısa sürede değil uzun sürede tamamlardı. Gecelerini mümkün mertebe namaz kılarak ve Kur'an okuyarak ihya etmiştir.⁸² Özgürlüğünün elinden

77 İbnü's-Şeyh, *Mürşidü'z-züvvâr*, 1/442.

78 Bk. el-Bakara 2/94.

79 Bk. Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992), “Da'avât”, 30.

80 Gazzâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn*, 8/480.

81 Gazzâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn*, 8/480.

82 Beyhakî, *Menâkibü's-Şâfi'i*, 2/341.

alındığı hapishane hayatında bile ibadete düşkünlüğü devam etmiş ve Cuma gününe gitme arzusunu hep içinde canlı tutmuştur. Bu manada Cuma günü hapishanede Cuma namazı için hazırlık yapmış, gusül abdestini almış ve kokular sürünmüştür. Ezan sesini işittiği zaman hapishanenin kapısına gelmiş ve orada beklemiştir. Gardiyan: “Nereye gitmek istiyorsun?” diye sorduğunda Büveytî: “Allah’ın çağrısına icabet etmek ve Cuma namazına gitmek istiyorum” diyerek cevap vermiştir. Gardiyanın: “Geri dön Allah seni affetsin” demesi üzerine Büveytî şöyle nida etmiştir: “Allah’ım! Sen biliyorsun ki ben senin çağrına icabet ettim fakat engellendim, namaza gidemiyorum.”⁸³

Hemen hemen tüm kaynaklarda Büveytî'nin zikir ehli ve zikr-i müdâm bir şahsiyet olduğu beyan edilmektedir. O, vaktinin büyük bir kısmını zikir ve ilimle geçirmiştir. Arkadaşı ve talebesi Rebî' b. Süleymân bu konuda Büveytî'ye her baktığında Büveytî'nin dudaklarının sürekli Allah'ın zikriyle hareket ettiğini gördüğünü beyan etmiştir.⁸⁴

Büveytî'nin Kur'an okumaya özel bir sevgisi hâsıl olmuş ve her gün mümkün merteye bir Kur'an hatmi yapmaya gayret göstermiştir.⁸⁵ Gazzâlî'nin belirttiğine göre Büveytî'nin bu hassasiyeti İmâm Şâfiî'ye dayanmaktadır. Ancak İmâm Şâfiî Ramazan'da her gün iki hatim yaparken Büveytî ise günde bir hatim yapmakla yetinmiştir.⁸⁶ Komşusu Ebu'l-Velîd b. Ebi'l-Cârûd, geceleyin hangi zaman uyanırsa uyanırsa muhakkak ki Büveytî'nin Kur'an okuduğuna ve namaz kıldığını şahit olmuştur.⁸⁷

Büveytî'nin yaptığı zikir ve okuduğu Kur'an'a bağlı olarak gözyaşı dökmesi ve ağlaması da çok zaman vuku bulmaktadır.⁸⁸ Bu durum Büveytî'nin kalp rikkatine ve kalp tasfiyesine sahip olduğuna işaret etmektedir. Büveytî, amellerin kabulünde kalp ve niyet boyutunu önemsemiştir. Bu hususta İmâm Şâfiî'den işittiği şu söz ona hep rehber olmuştur: “Ameller niyetlere göre değer kazanır” hadisine ilmin üçte biri dâhil olur.⁸⁹ Kul; kalp,

83 Şîrâzî, *Tabakâtü'l-fukahâ*, 98; İbnü's-Şeyh, *Mürşidü'z-züvvâr*, 1/442; Subkî, *Tabakâtü's-Şâfi'yyeti'l-kübrâ*, 2/165; 'Askalânî, *Tehzîbü't-tehzîb*, 11/428.

84 Şîrâzî, *Tabakâtü'l-fukahâ*, 98; Sem'ânî, *el-Ensâb*, 2/367.

85 Beyhakî, *Menâkıbü's-Şâfi'i*, 2/341; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 17/423.

86 Gazzâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn*, 1/92.

87 İbnü'l-Cevzî, *Sfatü's-safve*, 2/443; Şîrâzî, *Tabakâtü'l-fukahâ*, 98.

88 Beyhakî, *Menâkıbü's-Şâfi'i*, 2/339; Subkî, *Tabakâtü's-Şâfi'yyeti'l-kübrâ*, 2/162; Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefayât*, 29/165; 'Askalânî, *Tehzîbü't-tehzîb*, 11/427; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 17/424.

89 Bk. Beyhakî, *Ma'rifetü's-sünen*, 1/263; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 2/23.

lisan ve cevârih boyutuyla ameli kesb eder. Niyet bu üç kısımdan biridir. Diğer kısımların sıhhati ise ancak niyete yani kalbe bağlıdır.

Büveytî, zühd, vera', zikir ve güzel ahlak konularında üstatları Abdullah b. Vehb ve İmâm Şâfiî'yi örnek almıştır. Büveytî İmâm Şâfiî'yi Rasûlüllah'ın ahlakına sâhip bir şahıs olarak görmüştür. Ve bu bağlamda ona mutlak manada tâbî olmuştur.⁹⁰ Mısır, Şam, Irak, Kûfe, Basra ve Hicaz'ı dolaşan Büveytî, bu bölgelerde her sınıf âlimle karşılaşmış, ancak İmâm Şâfiî'ye benzeyen hiçbir şahıs görmemiştir. Büveytî'ye göre İmâm Şâfiî, vera'a nisbet edilen şahısların en vera'ıdır.⁹¹

Büveytî zaman olarak tasavvufun teşekkül sürecine girdiği bir dönemde yaşamıştır. Hapishanede iken makamını, halkasını Rebî' b. Süleymân'a emânet etmiştir. Hapishaneden, Rebî' b. Süleymân'a zaman zaman mektuplar yazmış ve ona tavsiyelerde bulunmuştur. Talebesi Rebî''a yazdığı bir mektupta: “غریاء/gurabâya karşı hayırlı ve sabırlı olmasını ve ilim halkasına gelen şahıslara karşı güzel ahlakla muamele etmesini özellikle vasiyet etmiştir.”⁹² Tavsiyesine uygun olarak Büveytî halkanın başında iken bizzat kendisi de gurabâya yakın olmuş ve onlara İmâm Şâfiî'nin faziletini ve kitaplarını anlatmıştır.⁹³

Kaynaklarda geçen bu “gurabâ” kelimesi konumuz açısından dikkat çekicidir. Gurabâ kelimesiyle kastedilen kimlerdir? Gurabâ kelimesiyle sözlük manası olarak kimsesiz, gariban, fakir kimseler mi kastedilmiş yoksa tasavvufî manada sûfilere verilen özel bir isim mi kastedilmiştir?⁹⁴ Büveytî, bu kelimeyle kimleri kastetmiştir? Bu soruların cevapları önem arz etmektedir. Ancak elimizde bu sorulara cevap olabilecek net bir bilgi yoktur. Kanaatimize göre Büveytî, bu kelimeyle kimsesizleri kastetmiş olabileceği gibi özel manada sûfilere de kastetmiş olabilir. Çünkü tarihî süreçte sûfilere verilen bir isim de “gurabâ”dır. Horasan'daki sûfilere fukarâ diye isim verildiği gibi gurabâ diye de isim verilmiştir. Büveytî'nin de Horasan bölgesine gittiği ve Buhârâ'ya İmâm Şâfiî'nin kitaplarını taşıyan ilk şahıs olduğu bilgisini göz önünde tuttuğumuzda muhtemelen burada

90 Kâdi 'Iyâz, *Tertîbü'l-medârik*, 3/187.

91 Beyhakî, *Menâkibü's-Şâfiî*, 2/271; Kâdi 'Iyâz, *Tertîbü'l-medârik*, 3/185.

92 Râzî, *Âdâbü's-Şâfiî*, 95; Şâfiî, *el-Müsned*, 374; İsfehânî, *Hilyetü'l-evliyâ* 9/148; Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 16/439.

93 Beyhakî, *Menâkibü's-Şâfiî*, 2/147; İbn Abdilberr, *el-İntikâ*, 109.

94 Geniş bilgi için bk. Eyyup Akdağ, “Sûfilere İsim Arayışları”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 23/2 (Aralık 2019), 715-737.

sûfiler için kullanılan bu kelimeyi kendisi de kullanmış olmalıdır. Sûfilere gurabâ diye isim verilmesinde bu zümrenin bir terbiye metodu olarak vatanlarından ayrılmaları etkili olmuştur.⁹⁵ İsmail Hakkı Bursevî gurabâyı; insanların rızasını değil Allah'ın rızasını önceleyen şahıslar olarak belirtmiştir. Ona göre bu da ancak şüpheli şeyler ve âdetlerde cumhura muhalef etmekle mümkündür.⁹⁶

Sonuç

Büveytî, hem zâhirî hem de manevî ilimlere sahip yüksek bir şahsiyettir. O, Mısır'ın fakihî, müftüsü ve en büyük imâmıdır. İlmî ve manevî şahsiyetin teşekkülünde iki büyük şahıs; Ebû Muhammed Abdullah b. Vehb ve İmâm Şâfiî etkili olmuştur. Büveytî, Abdullah b. Vehb kanalıyla Mâlikî fikhını öğrenmişken, İmâm Şâfiî kanalıyla da Şâfiî fikhını öğrenmiştir.

Büveytî, İmâm Şâfiî'nin Mısır'a gelmesiyle Mâlikî mezhebinin terk etmiş ve İmâm Şâfiî'nin halkasına katılmıştır. Beş yıl boyunca da bir an olsun onun yanından ayrılmamıştır. İmâm Şâfiî birçok talebe yetiştirmesine rağmen kendisinden sonra makamına Büveytî'yi tayin etmiştir. Büveytî'yi yerine halef bırakırken Büveytî'nin ilmini dikkate aldığı gibi zühd, vera' anlayışı, sâlih kişiliği ve manevî neşvesini de dikkate almıştır.

İmâm Şâfiî'nin emrine uygun olarak vefatından sonra mezhebin başına Büveytî, yaklaşık yirmi yıl faal olarak halkanın başında kalmış, mezhepte tek otorite olmuş ve bu süre zarfında Şâfiî uleması onun eliyle yetişmiştir. Şâfiî mezhebin geniş bir coğrafyaya yayılmasında Büveytî ve Büveytî'nin yetiştirdiği talebeler etkili olmuşlardır. Büveytî eliyle yetişen talebeler gittikleri coğrafya İmâm Şâfiî'nin fikhını yaydıkları gibi Büveytî'nin manevî neşvesini de yaymışlardır. Bu manada Büveytî, Şâfiî mezhebinde kurucu ikinci isim olarak etkili bir konum üstlenmiştir.

Büveytî'nin hayatının son dönemini sıkıntı ve zorluk içinde geçmiştir. Mihne olaylarında sorgulanmış ve idarenin ağır baskılarına rağmen Kur'an'ın mahlûk olduğunu kabul etmemiştir. Bu sebepten dolayı uzun süren hapis hayatı geçirmiş, ağır ceza ve işkencelere maruz kalmıştır. Büveytî'nin düşüncesinde ve kararlarında sebatı onun üst düzey nefis

95 Kelâbâzî, *et-Ta'arruf*, 14.

96 İsmail Hakkı b. Mustafa el-Bursevî, *Tefsîru Rûhu'l-beyân* (Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, ts.), 1/266.

tezkiyesine sâhip bir şahsiyet olduğunu göstermesi açısından dikkat çekicidir. Bu kararlı tutumu onun irade ve sabrının yüksekliğine delalet etmektedir

Sûfîlerin Şâfiî mezhebine sıcak ilgi duymalarında mezhebin usûl ve furû‘ konusundaki yaklaşımları etkili olduğu gibi mezhebin en önemli ikinci ismi olan Büveytî’nin de manevî neşvesi ve zühd yaklaşımı da muhakkak ki etkili olmuştur. Büveytî’nin sûfî manasına da gelebileceğini düşündüğümüz “gurabâ”ya da özel ilgi duyması sûfîler ile Büveytî arasında sıcak bir ilişkinin varlığını göstermesi açısından önemlidir.

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest: Yazar çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir. / The authors declared that there is no conflict of interest.

Finansal Destek / Grant Support: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça

- ‘Askalânî, Ebu’l-Fadl Ahmed b. Ali İbn Hacer. *Tehzîbü’t-tehzîb*. 12 cilt. Hindistan: Matbaatü Dâirati’l-Maârifî’n-Nizâmiyye, 1326.
- Akdağ, Eyyup. “İmâm Şâfiî’nin (ö.204/820) Tasavvufî Yaklaşımları”. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 43 (Haziran 2020), 183-208.
- Akdağ, Eyyup. “Sûfîlere İsim Arayışları ve Tasavvuf Kelimesinin Menşei Meselesi”. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 23/2 (Aralık 2019), 715-737.
- Arslan, Adem. *Şâfiî Mezhebinin Oluşum Sürecinde el-Büveytî ve el-Muhtasar İsimli Eseri*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.
- Arslan, Adem. *Şâfiîliğin Kurumsallaşmasında Büveytî ve el-Muhtasar’ı*. Ankara: Fecr Yayınları, 2017.
- Bağdâdî, Ebû Bekir Ahmed b. Ali el-Hatîb. *Târîhu Bağdâd*. thk. Beşşâr ‘Avvâd Ma’rûf. 16 cilt. Beyrût: Dârü’l-Ğarbi’l-İslâmî, 1422/2002.
- Bakır, Musa Kazım. *Horasan Şâfiîliği ve Râfiî*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn. *es-Sünenü’l-kübrâ*. thk. Muhammed Abdülkâdir ‘Atâ. Beyrût: Dârü’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1424/2003.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn. *Ma’rifetü’s-sünen ve’l-âsâr*. 15 cilt. Pakistan: Câmî‘atü’l-Dirâsâtî’l-İslâmiyye, 1412/1991.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn. *Menâkıbü’ş-Şâfi’î*. thk. es-Seyyid Ahmed Sakar. Kahire: Mektebetü Dârî’t-Türâs, 1390/1970.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail. 8 cilt. *Sahîhu’l-Buhârî*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992.
- Bursevî, İsmâil Hakkî b. Mustafa. *Tefsîru Rûhu’l-beyân*. Beyrût: Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-‘Arabî, ts.

- Ebû Dâvud, Süleymân b. el-Eş'as. *Sünenü Ebî Dâvud*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Feyzû'l-Furkan Kur'an-ı Kerîm ve Açıklamalı Meali*. çev. Hasan Tahsin Feyizli. İstanbul: Server İletişim, 4. Basım, 2007.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed. *İhyâu ulûmî'd-dîn*. 9 cilt. Cidde: Dârü'l-Minhâc, 1432/2011.
- Habenneke, Abdurrahman b. Hasan. *el-Hadâratü'l-İslâmiyye*. Dîmeşk: Dârü'l-Kalem, 1418/1998.
- Hamevî, Ebû Abdullah Şihâbüddîn Yâkût b. Abdullah. *Mu'cemü'l-büldân*. 7 cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1995.
- Herevî, Ebû İsmâil Abdullah el-Ensârî. *Zemmü'l-kelem ve ehlihî*. thk. Abdurrahman Abdülaziz eş-Şebel. 5 cilt. Medîne: Mektebetü'l-'Ulûm ve'l-Hikem, 1418/1998.
- İbn Abdilberr, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdullah el-Kurtubî. *el-İntikâ fî fadâilî's-selâseti'l-eimmeti'l-fukahâ Mâlik ve Şâfi' ve Ebî Hanîfe*. Beyrût: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.
- İbn Cevzî, Ebû'l-Ferec Abdurrahman b. Ali. *Telbîsü İblîs*. Lübnân: Dârü'l-Fikir, 1421/2001.
- İbn Ebî Hâtîm, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed. *el-Cerh ve't-ta'dîl*. Haydarabat: Meclisü Dâireti'l-Ma'ârifî'l-Osmâniyye, 1271/1952.
- İbn Hallikân, Ebu'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed. *Vefayâtü'l-a'yân ve enbâu ebnâi'z-zamân*. nşr. İhsân Abbâs. 7 cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1994.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmail b. Ömer el-Kureşî. *et-Tekmil fî'l-cerh ve't-ta'dîl*. thk. Şâdî b. Muhammed. 4 cilt. Yemen: Merkezü'n-Nu'mân, 1432/2011.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmâil b. Ömer el-Kureşî. *Tabakâtü's-Şâfi'yyîn*. nşr. Ahmed Ömer Hâşim - Muhammed Zinehem Muhammed Azeb. Kâhire: Mektebetü's-sikâfeti'd-dîniyye, 1413/1993.
- İbn Münevver, Muhammed. *Tevhidin Sırları*. haz. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016.
- İbnü'l-Cevzî, Cemâleddîn Ebû'l-Ferec. *Sıfatü's-safve*. thk. Ahmed b. Ali. 2 cilt. Kâhire: Dârü'l-Hadîs, 1421/2000.
- İbnü'l-Esîr, Ebû'l-Hasen Ali b. Ebî'l-Kerem el-Cezerî. *el-Lübâb fî tehzîbi'l-ensâb*. Beyrût: Dâru Sâdır, 1400/1980.
- İbnü'l-Mülakkîn, Ebû Hafs Sirâcüddîn Ömer b. Ali b. Ahmed. *el-'Akdü'l-mezheb fî tabakâti hamaleti'l-mezheb*. thk. Eymen Nasr el-Ezherî - Seyyid Mehenî. Beyrût: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, 1417/1997.
- İbnü'n-Nedîm, Ebû'l-Ferec Muhammed b. İshâk. *el-Fihrist*. thk. İbrâhim Ramazân. Beyrût: Dârü'l-Ma'rîfe, 1417/1997.
- İbnü's-Salâh, Ebû 'Amr Osmân b. Abdurrahman. *Tabakâtü'l-fukahâi's-Şâfi'yye*. thk. Muhyiddîn Ali Necîb. 2 cilt. Beyrût: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1992.
- İbnü's-Şeyh, Muvaffakuddîn Ebû Muhammed b. Abdurrahman. *Mürşidü'z-züvvâr ilâ kubûri'l-ebâr*. 2 cilt. Kâhire: ed-Dâru'l-Mısıryye, 1415.
- İsfehânî, Ebû Nu'aym Ahmed b. Abdullah. *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ*. 10 cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-'Arabî, 1394/1974.
- Kâdî 'Iyâz, Ebû'l-Fazl 'Iyâz b. Mûsa el-Yahsubî. *Tertîbü'l-medârik ve takribü'l-mesâlik*. 8 cilt. thk. İbn Tâvît et-Tancî - Abdülkâdir es-Sahravî. Mağrib: Matbaatü Fudâle, 1983.
- Kalaycı, Mehmet. *Tarihsel Süreçte Eşarilik Maturidilik İlişkisi*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017.

- Kâtib Çelebi, Mustafa b. Abdullah. *Kesfü'z-zünûn an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*. 6 cilt. Bağdat: Mektebetü'l-Müsennâ, 1941.
- Kelâbâzi, Ebû Bekir Muhammed b. İshâk. *et-Ta'arruf li mezhebi ehli't-tasavvuf*. nşr. Ahmed Şemseddîn. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1413/1993.
- Lâlikâî, Ebü'l-Kâsım Hibetüllâh b. Hasen. *Şerhu usûli i'tikâdi Ehli's-sünne ve'l-cemâ'a*. thk. Ahmed b. Said b. Hamdân el-Gâmîdî. 9 cilt. Su'ûdiyye: Dâru Tayyibe, 1423/2003.
- Mekkî, Ebü Tâlib Muhammed b. Ali b. 'Atıyye. *Kütü'l-kulûb fi mu'âmeleti'l-Mahbûb*. thk. 'Âsım İbrâhim el-Kiyâlî. 2 cilt. Beyrût: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1426/2005.
- Nevevî, Ebü Zekerıyyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref. *Tehzîbü'l-esmâ ve'l-lügât*. 4 cilt. Beyrût: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2008.
- Özel, Ahmet. "Büveytî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 6/500. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992.
- Râzî, Ebü Muhammed Abdurrahmân b. Ebî Hâtim. *Âdâbü'ş-Şâfi'i ve menâkıbuhû*. thk. Abdülğani Abdülhâlık. Beyrût: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1424/2003.
- Safedî, Salâhuddîn Halîl b. Aybek. *el-Vâfi bi'l-vefayât*. thk. Ahmed el-Arnâvût - Türki Mustafa. 29 cilt. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâs, 1420/2000.
- Selâyeme, Eymen b. Nâsır b. Nâyif. *Muhtasarü'l-Büveytî li'l-İmam İmâm Ebü Yakûb Yûsuf b. Yahyâ el-Büveytî*. Medîne: el-Câmi'atü'l-İslâmiyye, Külliyyetü'ş-Şer'i'a, Yüksek Lisans Tezi, 1421/2000.
- Sem'ânî, Ebü Sa'îd Abdülkerîm b. Muhammed b. Mansûr. *el-Ensâb*. nşr. Abdurrahmân b. Yahyâ. 13 cild. Haydarâbâd: Meclis-i Dâireti'l-Ma'ârifî'l-Osmâniyye, 1382/1962.
- Sibt, Ebu'l-Muzaffer Şemseddîn Yûsuf b. Kızıoğlu b. Abdullah İbnü'l-Cevzî. *Mirâtü'z-zamân fi tevârihi'l-a'yân*. nşr. Muhammed Berekât vd. 23 cilt. Dimeşk: Dârü'r-risâleti'l-'âlemiyye, 1434/2013.
- Subkî, Tâciiddîn Abdülvehhâb b. Takyüddîn. *Tabakâtü'ş-Şâfi'iyyeti'l-kübrâ*. thk. Mahmûd Muhammed et-Tanâhî-Abdulfettâh Muhammed el-Huluv. 10 cilt. Kâhire: Dâru Hecr, 1413/1992.
- Şâfi'î, Ebü Abdillâh Muhammed b. İdrîs. *el-Müsned*. Beyrût: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1400.
- Şâfiî, Ebü Abdillâh Muhammed b. İdrîs. *el-Üm*. 4 cilt. Beyrût: Dârü'l-Ma'rife, 1393.
- Şîrâzî, Ebü İshâk İbrâhim b. Ali. *Tabakâtü'l-fukahâ*. thk. İhsân Abbâs. Beyrût: Dâru'r-Râidi'l-'Arabî, 1970.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "İbn Ebü Duâd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19/430-431. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1999.
- Yücesoy, Hayrettin. "Mihne". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 30/26-27. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005.
- Zehebî, Ebü Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed. *Siyeru a'lâmi'l-nübelâ*. 18 cilt. Kâhire: Dârü'l-Hadîs, 1427/2006.
- Zehebî, Ebü Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed. *Târihu'l-İslâm ve vefayâtü'l-meşâhir ve'l-e'lâm*. nşr. Ömer Abdüsselam Tedmirî. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1407/1987.